

Norrtälje hamn Rapport 2014:23

**Kulturhistorisk dokumentation av Norrtälje hamn,
Tälje 3:1 med flera.**

Norrtälje socken,
Norrtälje kommun,
Uppland.

Karin Myhrberg
Bebyggelseantikvarie

NORRTÄLJE HAMN

Kulturhistorisk dokumentation av
Norrtälje hamn, Tälje 3:1 m fl,
Norrtälje socken och kommun, Uppland

Karin Myhrberg
Bebyggelseantikvarie

Fig. 1. Norrtälje hamns karaktäristiska silor och ångfartyget S/S Norrtälje. LP_2014_00147.

INNEHÅLL

Administrativa uppgifter	6
Bakgrund	7
Norrtälje hamns historia i korthet	8
Beskrivning av området i dag	9
Dokumentation av byggnader	12
1. Rosa sädesmagasinet	12
2. Mellersta silon	13
3. Östra silon	14
4. Byggnad mellan silor/intag	17
5. U-huset	18
6. Byggnad sammanbyggd med U-huset åt norr	18
7. Magasinsbyggnad – Hamnladan	20
8. Byggnad norr om Hamnladan	21
9. Pumpstation 1	21
10. Lagerbyggnad	22
11. Verksamhets- och verkstadslokal	22
12. Bostadshus och verksamhetslokal	24
13. Verksamhetslokal, åkeri	24
14. Spannmålsmagasin	24
15. Verksamhetslokal	26
16. Spånsilo	26
17. Restaurang	26
18. Verksamhetslokal	27
19. Cykelverkstad	27
20. F d färjestation	28
21. F d tullbyggnad	30
22. Pumpstation 2	30
Karaktäristik av området	31
Möjligheter att bevara och förmedla platsens historia	31
Källförteckning	32
Tryckta källor	32
Internetkällor	32
Arkiv	32

Administrativa uppgifter

Objekt: Norrtälje hamn, Tälje 3:1 m fl
Socken: Norrtälje
Kommun: Norrtälje
Landskap: Uppland
Beställare: Norrtälje kommun, Planering och utvecklingsavdelningen

Fig. 2. Rosa sädesmagasinet med reklam för omvandlingen av området. LP_2014_00148.

Bakgrund

Norrtälje hamn kommer att omvandlas från ett hamn- och industriområde till en ny stadsdel med bland annat bostäder, service, handel och parker. Den nya stadsdelen ska sammanlänkas med Norrtäljes stadskärna.

Stockholms läns museum har på uppdrag av Norrtälje kommun gjort en kulturhistorisk dokumentation över området med befintliga byggnader. Dokumentationen omfattar en genomgång av områdets historia och utveckling, beskrivning av området i dag samt fotodokumentation, beskrivning och kulturhistorisk värdering av befintliga byggnader.

Fig. 3. Utsnitt ur häradsekonomska kartan från 1901-06.
Här syns järnvägsspåren som gick ner i hamnen.
Bildkälla: Lantmäteriet.

Norrtälje hamns historia i korthet

Norrtälje ligger längst in i Norrtäljeviken, vid den plats där Norrtäljeån mynnar i viken. Norrtälje hamn ligger strax öster om stadskärnan.

Norrtälje fick stadsprivilegier 1622, men redan tidigare hade Norrtäljes hamn varit en plats för byteshandel för bönder och fiskare. Härifrån utgick också fartyg mot Finland. Hamnen finns avbildad i verket *Suecia antiqua et hodierna* från 1600-talets andra hälft. Där syns ett livligt inlopp till Norrtälje, med många båtar, bryggor och ett flertal byggnader, troligen båthus, bodar och magasin, på Norrtäljeåns bägge sidor. 1844 byggdes ett badhus på andra sidan Norrtäljeån, där Societetsparken ligger, och Norrtälje utvecklades till en badort. Från 1846 gick regelbunden ångbåtstrafik mellan Norrtälje och Stockholm och många badgäster anlände till Norrtälje hamn. Fram till 1915 trafikerades ruten av S/S Norrtälje som i dag är restaurangbåt i Norrtälje hamn. På fotografier från 1900-talets början syns folklivet i hamnen med människor som promenerar eller är på väg till eller från ångbåtarna.

Hamnen har också varit en plats för industrier. Sågverket som låg i hamnen var en av de största arbetsplatserna i Norrtälje under tidigt 1900-tal. I hamnen uppfördes ett spannmålsmagasin 1886, som byggdes om till ångkvarn 1898. På bilder av hamnen från 1900-talets början fram till tiden kring 1900-talets mitt syns ett myller av låga byggnader av enklare karaktär, som troligen främst fungerade som magasins- och verkstadsbyggnader. Ångkvarnen revs på 1940-talet och inte heller sågverket finns kvar. 1884 fick Norrtälje järnvägsförbindelse. Spåren gick ända ner till hamnen och användes för hamnverksamheten.

Jordbruk har bedrivits i stor omfattning i Norrtälje kommun och hamnen har varit en viktig utskeppningsplats för jordbruksprodukter. Mälardalens lantmannaförbund har bedrivit spannmålsverksamhet i hamnen och lät på 1940-talet uppföra det rosa sådesmagasinet som i dag är en av de tre karaktäristiska silorna i hamnen. 1958-59 uppfördes den mellersta silon. Den västra silon uppfördes 1971.

Under en period gick färjetrafik från Norrtälje hamn till Mariehamn och Åbo. Järnvägsspåren utnyttjades för färjeresenärer som kom med snabbtåg från Stockholm. I färjeterminalen fanns kiosk och restaurang och två mackar låg i närheten. 1976 upphörde färjetrafiken. Några försök att återuppta den gjordes. Färjestationen finns kvar, men en byggnad som användes av tullen och en kiosk som låg i anslutning till färjeterminalen är rivna.

Fig. 4. Övre bilden. Utsnitt ur ekonomiska kartan från 1952.
I hamnen syns ett flertal byggnader, järnvägen samt "Tullk." - tullkammare.
Bildkälla: Lantmäteriet.

Fig. 5. Nedre bilden. De karaktäristiska silorna är väl synliga i Norrtälje.
Här på ett fotografi taget från Lilla Brogatan. LP_2014_00149.

Beskrivning av området i dag

Hamnområdet gränsar i väster till Norrtälje stadskärna. I norr ligger flerbostadshus och villor. På andra sidan Norrtäljeån ligger Societetsparken med strandpromenad.

Området har varit ett industri- och hamnområde och präglas av den tidigare hamnverksamheten. Områdets västra del domineras av två höga silobyggnader. Övriga byggnader som finns i området är magasin och verksamhetslokaler där det bland annat finns restaurang, bilverkstad, åkeri och ungdomsgård. Totalt finns ett tjugotal byggnader i området, de flesta uppförda under 1900-talets andra hälft. Flera av byggnaderna har en enkel, anspråkslös karaktär. Korugerad plåt förekommer både som tak- och fasadmateriäl på flera byggnader. Ångfartyget S/S Norrtelje som numera är restaurang ligger sedan 1968 vid kajen i områdets västra del. Järnvägsspåren som tidigare gick ner till hamnen finns inte längre kvar.

Fig. 6. Övre bilden. Foto taget från den östra delen av området in mot hamnen. Brygga för småbåtar. LP_2014_00151.

Fig. 7. Nedre bilden. I den östra delen av området finns bland annat båtuppläggningsplats och bryggor för småbåtar. På fotografiet vy åt öster ut mot Norrtäljeviken. LP_2014_00150.

I områdets östra del finns parkeringsplatser, vinteruppläggning för båtar, den f d färjetermi- nalen med två bevarade byggnader och brygga för småbåtar. Från denna del av området finns vyer ut mot Norrtäljeviken.

I den västra delen av området finns det knappt någon vegetation. I anslutning till den f d färjetermi- nalen finns ett antal träd. I den östra delen av området finns vegetation kring upp- lägningsplatsen för båtar och bryggan.

Silorna i hamnen är väl synliga i Norrtäljes stadsbild, såväl inifrån stadskärnan som från vat- tenvägen, och har kommit att bli landmärken i staden. Från hamnområdet är vyerna ut över Norrtäljeviken viktiga, liksom den visuella kontakten med Societetsparken och dess grönska på andra sidan Norrtäljeån.

Närheten till stadsbebyggelsen upplevs också från hamnen. Norrtäljes stadskärna med små- stadskaraktär är utpekad som riksintresse för kulturmiljövården. Riksintresset uttrycks genom stadskärnans oregelbundna plan med närmast medeltida karaktär, småskalig träbebyggelse, industrihistoriska spår och offentliga byggnader som rådhuset och stadshotellet samt bebyg- gelse som hört ihop med Norrtälje som badort.

Fig. 8. Karta med numrering över de dokumenterade byggnaderna.

Fig. 9. Rosa sädesmagasinet med U-huset (byggnad 5) på sin ena sida och den gröna silon (byggnad 2) på andra. Fotografi taget från sydväst. LP_2014_00152.

Dokumentation av byggnader

Samtliga byggnader inom planområdet har dokumenterats och beskrivs nedan.

1. Rosa sädesmagasinet

Byggnaden var den första moderna silon som byggdes i hamnen och uppfördes enligt uppgift 1942. Byggnaden ritades av dåvarande stadsarkitekten i Norrtälje, Stig Dranger, för Mälardalens Lantmannaförbund som brukade byggnaden för sin spannmålsverksamhet. På ritningarna har byggnaden två lägre sidobyggnader med pulpettak och fönsterband, en på varje sida av den högre byggnadskroppen i mitten. Åtminstone den västra av dessa sidobyggnader uppfördes, men revs till stor del någon gång under 1900-talets andra hälft. Byggnaden har haft en ljusare färgsättning tidigare. 2000 fick byggnaden sin nuvarande färgsättning.

Byggnaden har en putsad fasad med en karaktäristisk rosa färg och en ljusputsad sockel. Byggnaden täcks av ett valmat sadeltak. På takets södra del finns en lanternin. Fönstren saknar spröjs och har putsade omfattningar i en grå kulör. På den södra fasaden finns 4x4 fönster. På de övriga tre fasaderna finns en fönsterrad högt upp nära takfoten. På den södra sidan finns en lastkaj med skärmtak över. Byggnadens arkitektur är typisk för sin tid med den tydliga geometriska formen och den putsade odekorerade fasaden. Byggnaden är sammanbyggd med den gröna silon intill genom en låg byggnad med plåtklädd fasad. Mellan byggnaderna går också transportanordningar för spannmål.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden var den första moderna silon som uppfördes i hamnen, som sedan dess har präglats av byggnaderna uppförda specifikt för spannmålslagring. Byggnaden berättar om en central

Fig. 10. Mellersta silon från nordost. LP_2014_00154.

Fig. 11. Mellersta och östra silon. Fotografi taget från Societetsparkens strandpromenad. LP_2014_00153.

funktion i hamnen under en stor del av 1900-talet, och visar också på en viktig näring för den omkringliggande landsbygden. Tillsammans med de intilliggande silorna syns utvecklingen både i utformningen av silor och i omfattningen av spannmålshanteringen i hamnen. Byggnaden har därmed ett lokalthistoriskt värde och ett byggnadsteknikhistoriskt värde.

2. Mellersta silon

Byggnaden är en av de karaktäristiska höga silorna i hamnen. Den uppfördes 1958-59 för Mälardalens Lantmannaförbund. Byggnaden ritades och konstruerades av LBF konsulterande ingenjörer och arkitekter i Malmö, som ritade många silor runt om i landet. Byggnadens betongdelar är glidformsgjutna, vilket var den dominerande tekniken vid uppförandet av silor vid denna tid. Tekniken utvecklades på 1920-talet och underlättade och sänkte kostnaderna för byggande av siloceller. 2002 fick byggnaden sin nuvarande färgsättning.

Byggnaden har ett maskintorn i söder och åtta cylindrar i dubbla rader. Fasaden har en grön färg, som är typisk för Lantmännen. Deras silor är ofta färgsatta i gula och gröna kulörer hämtade från olika spannmålssorters färg. På maskintornets östra och västra fasader finns orange fält mellan fönstren. På maskintornets södra fasad finns stiliserade ax, som ofta finns på Lantmännen's byggnader. Ett antal fönster finns på maskintornets södra fasad.

Åt öster är silon sammanbyggd med en låg byggnad som fungerar som intag för spannmålet. Åt norr finns ett pannrum i gult tegel. Mellan silorna går en transportanordning för spannmål.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden är en av de många höga silor i betong som uppfördes i Sverige mellan 1950- och 1970-talet och symboliserar den effektivisering som skedde i jordbruket under 1900-talet. Många av dessa silor har redan rivits. De kvarvarande byggnaderna kan tillskrivas industrihistoriska och byggnadsteknikhistoriska värden.

Byggnaden berättar om en viktig funktion i Norrtälje hamn under en stor del av 1900-talet, och visar också på en viktig näring för den omkringliggande landsbygden. Byggnaden har därmed ett lokalthistoriskt värde. Byggnaden har också fungerat som ett landmärke i Norrtälje sedan den uppfördes och är väl synlig i stadslandskapet, såväl från staden som från vattnet. Tillsammans med den intilliggande silon har byggnaden också ett upplevelsevärde genom den storskaliga arkitekturen som står i kontrast till den närliggande stadskärnan.

Fig. 12. Östra silon med utlastningsanordning. Fotograferad från Societetsparken. LP_2014_00155.

3. Östra silon

Östra silon är den andra av de två höga, karaktäristiska silorna i hamnen. Byggnaden uppfördes på 1970-talet för Mälardalens Lantmannaförbund. Ritningarna gjordes av Lands-Bygge AB, som ritade en mängd silor.

Byggnaden står på en gjuten grund och har en omålad betongfasad. Byggnaden består av ett rektangulärt maskintorn åt söder och tolv cylindrar i dubbla rader. Ingångar in i cylindrarna har dörrar i plåt och finns mot Brännäsgatan i öster. Högsjala fönster finns, främst på maskintornet. Åt väster finns en låg byggnad med röd tegelfasad samt en byggnad med stora portar ut mot kajen. En utlastningsanordning finns på kajen. Vid inventeringstillfället fanns klotter på silons väggar mot Brännäsgatan.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden är en av de många höga silor i betong som uppfördes främst mellan 1950- och 1970-talet i Sverige och symboliserar den effektivisering som skedde i jordbruket under 1900-talet. Många av dessa silor har redan rivits och de kvarvarande byggnaderna kan tillskrivas industrihistoriska och byggnadsteknikhistoriska värden.

Byggnaden berättar om en central funktion i hamnen under en stor del av 1900-talet och om en viktig näring på den omkringliggande landsbygden. Byggnaden har därmed ett lokalthistoriskt värde. Byggnaden har också fungerat som ett landmärke i Norrtälje och är väl synlig i stadslandskapet, såväl från staden som från vattnet. Tillsammans med den intilliggande silon har byggnaden ett upplevelsevärde genom den storskaliga arkitekturen som står i kontrast till den närliggande stadskärnan.

Fig. 13. Övre bilden. Del av anläggningen, sammanbyggd med silon. LP_2014_00156.

Fig. 14. Nedre bilden. Detalj från östra silon. LP_2014_00157.

KONTOR

420

SRB

SMITH SMITH

SRB ← KONTOR

SRB

SRB

Fig. 15. Detalj från östra silon. LP_2014_00159.

Fig. 16. Övre bilden. Detalj från maskintornets östra fasad, östra silon. LP_2014_00158.

Fig. 17. Nedre bilden. Byggnad 4. Byggnaden fotograferad från Societetsparken. LP_2014_00160.

4. Byggnad mellan silor/intag

Byggnad som står mellan de bägge silorna. Byggnaden täcks av ett sadeltak klätt med plåt och väggarna är klädda med röd panel. Byggnaden är öppen på gavlarna. Byggnaden är uppförd under 1900-talets mitt.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden är en del i anläggningen för spannmålshantering och av den verksamhet som har präglat hamnen under en stor del av 1900-talet. Byggnaden har som sådan ett visst miljöskapande värde. Byggnaden i sig klassas dock inte som kulturhistoriskt värdefull.

Fig. 18. Byggnad 5. U-huset sett från sydväst. LP_2014_00161.

5. U-huset

U-huset uppfördes som tillbyggnad av befintligt kontor 1966 efter ritningar av arkitekt G. Naumann. Ursprungligt kläddes fasaden enligt ritningarna av någon sorts plattor. Fasaden har senare klätts med röd träpanel. Byggnaden har under de senaste åren fungerat som ungdomskulturhus.

Byggnaden har en låg nedervåning med putsad vit fasad och en utskjutande övervåning klädd med stående röd träpanel. Taket är platt, vilket förstärker byggnadens tydliga geometriska former. Övervåningens fönster har vita snickerier. Knutarna är vitmålade, medan de bräder som markerar övervåningens nedre och övre kant är svarta. På nedervåningen finns fönster med liggande form och gråmålade bågar. Entré finns åt väster och söder. Byggnaden är sammanlänkad åt öster med det rosa sädesmagasinet och i norr med en magasinsbyggnad.

Kulturhistoriskt värde

Hamnområdet består av en blandning av byggnader från olika tider, med olika funktioner och uttryck. Byggnadernas funktion liksom utseende har ändrats efter behov. U-huset och byggnaderna omkring är ett bra exempel på detta. Byggnaden klassas dock i sig inte som kulturhistoriskt värdefull.

6. Byggnad sammanbyggd med U-huset åt norr

Sammanbyggd med U-huset finns en magasinsbyggnad med flackt sadeltak och röd locklistpanel. Byggnaden är troligen uppförd i samband med att rosa sädesmagasinet uppfördes. Byggnaden har en gjuten grund. Fönsterband finns högt upp på fasaden. Byggnaden sträcker sig åt öster och bakom det rosa sädesmagasinet. Den bakre delen av byggnaden täcks av ett sadeltak.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden är en del av spannmålshanteringen som har präglat hamnen under en stor del av 1900-talet och har ett visst miljöskapande värde. Byggnaden i sig klassas inte som kulturhistoriskt värdefull.

Fig. 19. Övre bilden. Byggnad 6. Byggnadens västra fasad. LP_2014_00162.

Fig. 20. Nedre bilden. Byggnad 6 fotograferad från norr. LP_2014_00163.

Fig. 21. Byggnad 7. Hamnladans södra fasad. Nuvarande takformen tillkom under en ombyggnad vid 1900-talets mitt. LP_2014_00164.

Fig. 22. Byggnad 7. Hamnladan. LP_2014_00165.

7. Magasinsbyggnad – Hamnladan

Byggnaden ska enligt uppgift vara den äldsta bevarade byggnaden i hamnområdet. I byggnaden drevs Emil Johnssons Eftr. Brädgård under 1900-talets mitt. Byggnaden hade då sadeltak och vitmålade detaljer. Byggnaden byggdes till åt norr på 1950-talet efter ritningar av Harry Egler och Sven Wallin, Eglers stadsplanebyrå. Sadeltaket gjordes om och fick nuvarande form. Kiosken som står intill magasinet uppfördes 1996. Under senare år har bl a loppmarknad bedrivits i byggnaden.

Byggnaden är i en våning och har en fasad med röd locklistpanel. Knutar, fönstersnickerier och vindskivor är svartmålade. En port finns på den södra gaveln. Över porten finns ett fönster och ytterligare två fönster med mittpost och spröjs finns på gavelns västra del. Fönster av olika typer finns också på den västra långsidan, medan den östra långsidan helt saknar fönster. Utanför byggnaden i söder finns ett trädäck som fungerar som uteservering till den kiosk som står intill magasinet. Karaktäristiskt för byggnaden är takformen, takets fönsterrad, den faluröda locklistpanelen samt de tydligt markerade knutarna.

Kulturhistoriskt värde

Hamnladan är en av de äldsta byggnaderna som finns kvar i hamnen. Dess fasad med locklistpanel i traditionell färgsättning står i kontrast till flera av de senare uppförda byggnadernas putsade fasader eller väggar klädda med korrugerad plåt. Byggnaden har genomgått ett flertal förändringar och haft flera olika funktioner, vilket är typiskt för byggnaderna i området. Byggnaden har ett miljöskapande värde i hamnen och visar genom sin traditionella men enkla utformning på en karaktär som flera äldre byggnader i hamnen troligtvis hade.

Fig. 23. Övre bilden. Byggnad 8. Byggnaden fotograferad från sydväst. LP_2014_00166.

Fig. 24. Nedre bilden. Pumpstation i planområdets västra del. LP_2014_00167.

8. Byggnad norr om Hamnladan.

Mindre byggnad som står direkt norr om Hamnladan. Ett plank finns mellan de bägge byggnaderna. Byggnaden är i en våning och täcks av ett sadeltak med korrugerad plåt. Väggarna är klädda med röd lockpanel och fönstersnickerier, knutar och vindskivor är svarta. Ingång med farstuvist finns på den västra långsidan. Byggnaden är troligen tillkommen omkring 1900-talets mitt.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden klassas inte som kulturhistoriskt värdefull.

9. Pumpstation 1

Byggnad i en våning med röd tegelfasad och plåttäckt tak. Tre portar finns på den södra fasaden. Byggnaden omgärdas av ett grönt gunnebostängsel.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden klassas inte som kulturhistoriskt värdefull.

Fig. 25. Byggnad 10. Lagerbyggnaden fotograferad från nordost. LP_2014_00168.

10. Lagerbyggnad

Byggnaden uppfördes som verkstadsmagasin för Mälardalens Lantmannaförbund efter ritningar daterade 1959 av LBF konsulterande ingenjörer och arkitekter, som ritade flera av byggnaderna i området.

Byggnaden har ett flackt sadeltak klätt med korrugerad plåt. Byggnaden står på en gjuten grund och har röda tegelfasader. På långsidor, gavlar och i byggnadens hörn finns vertikala plåtband som delar in fasaden i fält. Byggnaden har ett slutet uttryck och saknar fönster. På södra och norra långsidorna finns stora portar. En lastkaj finns åt söder. På gavlarna och i anslutning till portarna finns ett antal armaturer.

Kulturhistoriskt värde

Byggnadens form visar tydligt dess funktion som hör samman med spannmålshanteringen i hamnen. Byggnaden har ett miljöskapande värde i hamnmiljön.

11. Verksamhets- och verkstadslokal

Byggnaden uppfördes som lager och verkstad efter ritningar daterade 1959 av LBF konsulterande ingenjörer och arkitekter i Malmö. En tillbyggnad gjordes 1974. 2004 gjordes fasadändringar och en ny entré till butiken Grangården som då fanns i lokalen. I dag finns bland annat butik i lokalerna.

Byggnaden består av flera sammanlänkade byggnadskroppar från olika tider och med olika uttryck och material. Byggnadens äldsta delar har röda tegelfasader som delas in i fält genom

Fig. 26. Byggnad 11.
Byggnadens fasad längs med Brännäsgatan.
LP_2014_00169.

Fig. 27. Byggnad 11.
Byggnadens äldsta del,
fotograferad från nordväst.
I bakgrunden syns den östra silon.
LP_2014_00170.

Fig. 28. Byggnad 11. Verkstadens fasad åt norr.
LP_2014_00171

vitputsade vertikala och horisontala putsade fält. Den äldsta verkstadsdelen har en vägg åt norr med stora fönster med vitmålade bågar. Den lägre byggnadskroppen som sträcker sig i öst-västlig riktning har fasad dels klädd med gråmålat tegel och röd stående panel och dels med träpanel målad i rött och ljusgrått. Mitt på långsidan finns entrén till butiken Granngården som dock inte längre finns kvar i lokalerna. Byggnadskroppen längs Brännäsgatan har en fasad till största del klädd med korrugerad grå plåt, men med gavlar i rött tegel vilket var vanligt för tiden då byggnaden uppfördes. En stor del av fasaden mot gatan upptas av fönster och portar.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden har genomgått flera förändringar och byggts till efter behov. Byggnadens uttryck och de olika fasadmaterialet är typiska för de olika byggnadskropparnas tillkomsttider. Kedjan Granngården ägdes tidigare av Lantmännen och har en tydlig koppling till siloanläggningen i hamnen. Byggnaden klassas dock inte som kulturhistoriskt värdefull.

Fig. 29. Byggnad 12. Bostadshus. Mellersta silon syns i bakgrunden. LP_2014_00172.

Fig. 30. Byggnad 13. Byggnaden fotograferad från öster. LP_2014_00173.

12. Bostadshus och verksamhetslokal

Bostadshus och verksamhetslokal med flackt sadeltak klätt med korrugerad plåt, fasad klädd med stående brun träpanel, brunmålade detaljer och en-, två- och trelufts-fönster med vitmålade bågar. Byggnaden är troligen uppförd under 1900-talets mitt eller andra hälft samt senare tillbyggd.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden klassas inte som kulturhistoriskt värdefull.

13. Verksamhetslokal, åkeri

Byggnad i en våning som täcks av ett sadeltak klätt med röd korrugerad plåt. På hela östra långsidan finns röda portar med glasade övre delar. I övrigt täcks fasaden av blå korrugerad plåt och vita plattor. Detaljer som vindskivor och fönsterbågar är röda. I byggnaden bedrivs åkeriverksamhet, vilket också skyltar på byggnadens fasad berättar.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden klassas inte som kulturhistoriskt värdefull.

14. Spannmålsmagasin

Byggnaden uppfördes som "kallt magasin" på 1970-talet efter ritningar gjorda av Henfors ingenjörbyrå AB. Den eller de byggnader som tidigare stod på platsen revs för att ge plats åt magasinet. Byggnaden har använts av Lantmännen för spannmålshandling.

Byggnaden består av två sammanlänkade byggnadskroppar som täcks av varsitt flackt sadeltak. Fasaden delas upp i fält av släta pilastrar, mellan vilka ytor med spritputsad betong finns. Högst upp mot taket är fasaden klädd med blå, korrugerad plåt. Två blå vikportar i stål finns på varje gavel. På den södra fasaden sitter en ursprunglig skylt med texten "varuutlämning". Armaturer finns i anslutning till portarna. Byggnadens enda fönster finns lågt ner på fasaden åt söder. Ljusinsläpp finns även på taket.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden är en del av den omfattande spannmålshandling som har präglat hamnen sedan 1900-talets mitt och har i material, storlek och uttryck ett tydligt samband med silorna intill. Byggnaden klassas dock inte som kulturhistoriskt värdefull.

Fig. 31. Övre bilden.
Byggnad 14. Spannmålmagasinet fotograferat från Societetsparken. LP_2014_00174.

Fig. 32. Mittenbilden.
Byggnad 14. Spannmålmagasinet fotograferat från nordost. I bakgrunden syns den östra silon. LP_2014_00175.

Fig. 33. Nedersta bilden.
Byggnad 14, spannmålmagasin. Skylt på byggnadens södra fasad. LP_2014_00176.

Fig. 34. Byggnad 15. Södra gaveln med ingång till några av de verksamheter som bedrivs i byggnaden. LP_2014_00177.

Fig. 35. Byggnad 16. Spånsilon mellan pizzeria och verksamhetslokal. LP_2014_00178.

15. Verksamhetslokal

Byggnaden uppfördes som lagerbyggnad efter ritningar daterade 1973 av Roslagens ingenjörbyrå. I lokalen bedrivs i dag flera olika verksamheter och butiker. Byggnaden står på en gjuten grund. Fasaderna är klädda med röd korrugerad plåt. Fasadplåten är ljus högst upp mot taket. Byggnaden täcks av ett flackt sadeltak klätt med korrugerad plåt. Ett skärmtak skjuter ut från den södra gaveln och täcker ingångar till verksamheter som bedrivs i byggnaden. Portar finns åt väster mot Brännäsgatan. Fönster och portar finns även på östra långsidan.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden är typisk för området genom sin utformning och val av material samt funktion med ett flertal olika verksamheter. Byggnaden klassas inte som kulturhistoriskt värdefull.

16. Spånsilo

Byggnaden uppfördes efter ritningar daterade 1973 av Roslagens ingenjörbyrå AB. Spånsilon är sammanbyggd med byggnaderna 13 och 14, men är högre än dessa. Fasaderna är slutna med få öppningar och klädda med blå korrugerad plåt. Ett fönster finns på den norra fasaden.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden är genom sin funktion och utformning med korrugerad plåt som fasadmateriell typisk för området. Byggnaden klassas inte som kulturhistoriskt värdefull.

17. Restaurang

Byggnaden uppfördes som industri- och kontorslokal 1986 efter ritningar av Spångberg konsult. Sedan 2000 drivs en pizzeria i en del av byggnaden, medan övriga byggnaden består av kontorslokaler.

Vinkelformad byggnad i korsningen Brännäsgatan-Pilgatan. Byggnaden står på en gjuten grund och täcks av ett sadeltak klätt med svart trapetskorrugerad plåt. Fasaden är klädd med grönmålad liggande träpanel längst ner och högst upp och däremellan röd stående träpanel. Byggnaden har enluftsfönster med vitmålade bågar. Flera olika sorters dörrar finns. Uteservering finns mot gatan.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden klassas inte som kulturhistoriskt värdefull.

Fig. 36. Byggnad 17, pizzeria i korsningen Brännäsgatan-Pilgatan. LP_2014_00179.

Fig. 37. Byggnad 18. Verksamhetslokal. Fasaderna med korrugerad plåt och funktionen som kontor och verkstad är typisk för området. LP_2014_00180.

18. Verksamhetslokal

Byggnad i korsningen Pilgatan-Hamnvägen. Fasaderna är klädda med grå korrugerad plåt. I det nordvästra hörnet finns ett torn i gult tegel. I byggnadens norra del finns kontorslokaler och i den södra delen verkstad. På den östra långsidan finns stora fönster, både i kontors- och verkstadsdelen. Vid inventeringstillfället var byggnadens fasad i dåligt skick och klotter förekom.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden är igenom sin funktion och utformning, med bl a korrugerad plåt som fasadmateriel, typisk för området. Byggnaden klassas inte som kulturhistoriskt värdefull.

19. Cykelverkstad

Liten byggnad i en våning. Sadeltak klätt med tvåkupigt tegel. Väggarna är klädda med röd locklistpanel. Vitmålade knutar, fönstersnickerier och vindsqivor. Entré med ett skärmtak över dörren finns på den södra gaveln. I lokalen bedrivs cykelverkstad.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden klassas inte som kulturhistoriskt värdefull.

Fig. 38. Byggnad 19. Verksamhetslokal för cykelfirma. LP_2014_00181.

Fig. 39. Byggnad 20. Den f d färjestationen, fotograferad från väster. På parkeringen som syns i bild anlände färjepassagerare förr med buss. LP_2014_00182. B

20. F d färjestation

Byggnad som tidigare användes som terminal för färjetrafiken som bedrevs under en period på 1900-talets andra hälft. Byggnaden uppfördes under tidigt 1960-tal efter ritningar av KJ Stål. I byggnaden fanns bland annat väntsal, tullexpedition, kiosk och kontor. En gångbro för passagerarna fanns från byggnaden ut till färjan, men den är riven. En kiosk fanns i anslutning till färjestationen i norr, men revs 1999. I dag fungerar byggnaden som kontors- och verksamhetslokal.

Byggnaden är i en våning med platt tak, står på en låg svartmålad gjuten sockel och har röda tegelfasader. Från den norra, södra och östra fasaden finns skärmtak som användes under tiden som färjeterminal. Åt öster finns sju flaggstänger på skärmtaket. På östra fasaden sitter den äldre skylten om tullgräns kvar. Byggnadens fönster har vitmålade bågar och en stor del av den västra fasaden upptas av ett fönsterband. Byggnaden har flera ingångar, de flesta med ursprungliga trädörrar. På den östra fasaden ut mot färjan är dörrarna glasade. Byggnaden har en tidstypisk utformning för perioden då den uppfördes, med bl a röda tegelfasader, horisontellt uttryck med enkla former, raka linjer, flackt tak samt fönsterband.

Kulturhistoriskt värde

Byggnadens placering och utformning berättar om dess tidigare funktion. Som del av en tidigare viktig verksamhet som präglade hamnen under en period av 1900-talet samt den tidstypiska utformningen kan byggnaden tillskrivas ett visst lokalhistoriskt och miljöskapande värde.

Fig. 40. Till höger, övre bilden.

Den f d färjestationens östra fasad mot kajen. Byggnadens läge, utformning, tullskylten och flaggstängerna berättar om byggnadens tidigare funktion. LP_2014_00183.

Fig. 41. Till höger, nedre bilden.

Detalj från färjestationens östra långsida. LP_2014_00184.

Fig. 42. Byggnad 21. Byggnad som uppfördes för tullen intill färjestationen. I Bakgrunden syns den östra silon. LP_2014_00185.

Fig. 43. Byggnad 22. Pumpstation som ligger inom planområdets östra del. I bakgrunden syns bostadsbebyggelse. LP_2014_00186.

21. F d tullbyggnad

Byggnaden uppfördes som tullbyggnad i anslutning till färjeterminalen på 1960-talets slut efter ritningar signerade Eglers stadsplanebyrå. Ytterligare en tullbyggnad fanns i anslutning till denna byggnad, men revs 1977.

Byggnaden är i en våning med ett sadeltak klätt med korrugerad plåt. Byggnaden står på plintar och sockelpartiet är inklätt med grå plattor, som vid inventeringstillfället var trasiga på några ställen. Väggarna är klädda med liggande brun förvandringspanel. På gavlarnas övre delar finns stående panel. På byggnadens långsidor finns fönster med vita partier emellan. Entréer finns på den västra långsidan. Byggnaden är typisk för sin tillkomsttid genom bl a det horisontella uttrycket, blandning av fasadmateriäl och mörka och ljusa färger samt fönstrens form och placering.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden har en typisk utformning för sin tid och har varit en del av den färjeverksamhet som bedrevs i hamnen under en del av 1900-talets andra hälft. Byggnaden i sig klassas inte som kulturhistoriskt värdefull.

22. Pumpstation 2

Byggnad i en våning som står på en gjuten sockel och täcks av ett sadeltak klätt med plåt. Röda tegelväggar. Fönster i betongglas finns på den östra kortsidan, där också en ingång finns.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden klassas inte som kulturhistoriskt värdefull.

Karaktäristik av området

Norrtälje hamn har ändrat karaktär under 1900-talets gång men har hela tiden präglats av hamnfunktionen. Närheten till och den visuella kontakten med både stadskärnan och Norrtäljeviken förstärker karaktären av en plats däremellan, en länk mellan staden och andra platser.

Hamnen har varit en plats där människor har anlänt till och rest från Norrtälje. Under 1900-talets början anlände badgäster med ångbåt till hamnen och under en period på 1900-talets andra hälft avgick finlandsfärjor härifrån. S/S Norrtelje och den f d färjestationen finns kvar och berättar om dessa epoker.

Hamnen har varit en plats för transporter av varor. Under 1900-talets andra hälft har framför allt spannmålshanteringen påverkat hamnen och stadsbilden genom de silor som då byggdes. Området domineras fortfarande av de höga silorna med sina karaktäristiska former. Silorna berättar om en viktig näring för Norrtälje kommun och visar på hamnens betydelse under 1900-talets senare del som plats för utskeppning av jordbruksprodukter. Mellersta och östra silon är typiska i sin utformning för tiden då de uppfördes och illustrerar den effektivisering som skedde inom jordbruket under 1900-talet. Silorna är synliga på långt håll och fungerar som landmärken.

Många av de byggnader som har legat i hamnen har haft en anspråkslös och tillfällig karaktär och finns inte längre kvar. Magasinsbyggnader i trä har ersatts av byggnader med liknande funktion med fasader i betong eller plåt. De flesta av byggnaderna som finns i hamnen i dag är uppförda eller ombyggda under perioden 1950 till 1980. Bebyggelsen är blandad gällande storlek, material, utformning och funktion. Bland material märkt betong, puts, korrugerad plåt, träpanel och tegel. Inom området finns flera öppna ytor som mestadels används som parkeringsplatser, bland annat de parkeringar som tidigare användes av färjelinjens resenärer. Områdets karaktär med blandad bebyggelse och en viss ordning är typisk för områden av den här typen, men har också att göra med att området står inför en omvandling. Områdets tillfälliga karaktär och ordning förstärks av de många parkeringsytorna, klotter på flera av byggnaderna och ett antal byggnader med fasader i dåligt skick.

Möjligheter att bevara och förmedla platsens historia

De flesta befintliga byggnader i Norrtälje hamn kommer troligtvis att rivas när området omvandlas till en ny stadsdel med bostäder, service och handel. Det är dock önskvärt att låta områdets historia finnas kvar och förmedlas. Nedan presenteras ett antal förslag på hur detta kan ske.

Bevarande av silor

Silorna (byggnaderna 1-3) har varit tydliga inslag i Norrtäljes stadsbild och i hamnen sedan 1900-talets mitt och har, som ovan beskrivits, både lokalhistoriska och samhällshistoriska, liksom byggnadsteknikhistoriska värden. Byggnaderna skulle kunna bevaras genom att dess funktion ändras till bostäder eller verksamhetslokaler som passar i den nya stadsdelen. Även utlastningsanordningen på kajen kan bevaras och visa på en av de verksamheter som har funnits i hamnen.

Bevarande av övriga byggnader

Få av byggnaderna i hamnområdet har ett så pass högt kulturhistoriskt värde att de bör bevaras när området omvandlas till en ny stadsdel. Två byggnader som dock berättar om hamnens olika funktioner och byggnadstyper är den s k hamnladan och den f d färjestationen. Hamnladan har en enkel karaktär med röd locklistpanel och visar en byggnadstyp som troligen varit vanligt förekommande i hamnen fram till ungefär 1900-talets mitt. Färjestationen representerar en annan epok i hamnens historia och är placerad som en port mellan staden och vattnet. Byggnaden skulle kunna få en ny funktion med verksamhet som passar den nya stadsdelen.

Skyltar

Hamnens historik kan förmedlas genom skyltar i området. Teman som skulle kunna tas upp är hamnen och Norrtälje under 1600-talet, järnvägen, sågverkets verksamhet, ångbåtstrafiken och badperioden, människorna som arbetade i hamnen, färjetrafiken samt spannmålshanteringen och silor som byggnadskategori.

S/S Norrtelje

S/S Norrtelje trafikerade sträckan Norrtälje-Stockholm under 1900-talets början och representerar ångbåts- och badepoken i stadens och hamnens historia. 1968 kom båten åter till Norrtälje och har sedan dess legat i hamnen. Båten bör även i fortsättningen ha en självklar plats i hamnen och kan bidra till att en del av hamnens karaktär bevaras och att delar av dess historia berättas.

Hamnen som en länk mellan vattnet och staden

Hamnen har varit en länk mellan Norrtälje och andra platser. Här har människor och varor rört sig till och från Norrtälje. Därför är det fortsatt viktigt att låta området längs med kajen vara tillgängligt för allmänheten och att bevara vyer ut mot Norrtäljeviken.

Källförteckning

Tryckta källor

Jansson, L. (1996) *Norrtelje i gamla vykort* Zaltbommel: Europeiskt bibliotek

Silor – Landskapets landmärken: Inventering och dokumentation av spannmålssilor i Skåne (2012)

Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige, Regionmuseet lund <http://www.regionmuseet.se/pdf/SILO/Silor-inventeringsrapport.pdf>

Silos: Modernismens agrara minnesmärken: Silobyggnader i Dalslands och Västergötlands slättbygder (2006) Carlquist, T. m fl. Skara: Västergötlands museum

Internetkällor

<http://www.norrtalje.se> Norrtälje kommuns hemsida

<http://gamlanorrtalje.blogspot.se/>

<http://www.stockholmshamnar.se/Historia/Platser/Norrtalje>

<http://norrteljetidning.se/ntminns/50talet/1.2451379-unika-bilder-sa-sag-hamnen-ut-forr>

<http://kulturnav.org/2b7670e1-b44e-4064-817d-27834b03067c?offset=100> om arkitekten Stig Dranger

Arkiv

Norrtälje stadsarkiv: Bygglövhandlingar

Bildkällor

Historiska kartor från Lantmäteriet

Karta över hamnen hämtad från <http://www.norrtalje.se/kommun-och-politik/>

Kommunens karta/ Bearbetad av författaren

**STOCKHOLMS
LÄNS
MUSEUM**

Järnvägsgatan 25, 131 54 NACKA. Tel vx 08-586 194 00, info 08-586 194 01. Fax 08-32 32 72, E-post museet@stockholmslansmuseum.se